

КРАТЪК ПОГЛЕД ВЪРХУ ТРИ ОТ ОСНОВНИТЕ ДУХОВНИ ИНСТИТУЦИИ В ГРАД ПЛОВДИВ – ОБЩНОСТ, ХРАМ И РЕЛИГИЯ

Аксиния Иванова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: В настоящия доклад авторът разглежда, макар и схематично, няколко духовни институции в град Пловдив, като се обръща внимание на възникването на дадената общност в града, основните ѝ духовни центрове и религията, която изповядва. За целта в настоящия доклад се разглеждат три основни общности: арменската, мюсюлманската и католическата. Целта на доклада е да очертае религиозните различия на тези три институции, за да покаже на четящия, че основата в техните вярвания е една и съща и може би обединяваща. Авторът разглежда малък териториален ареал като град Пловдив, показвайки, че те могат да съжителстват заедно и в добри отношения.

Ключови думи: религия, духовен център, общност.

Въведение

Основната тема на доклада е кратка история на няколко духовни институции в град Пловдив. Тя е всеобхватна поради факта, че когато се разглежда духовният свят на определена общност, информацията винаги е изобилна и дадената общност на места може да разглежда своето развитие доста субективно. Авторът осъзнава мащабността на темата за град като Пловдив, обърнат предимно към своето многообразие и приютяващ и подпомагащ различни културни и духовни центрове. Върху източноправославния център авторът няма да се спре подробно, по-скоро ще използва информацията за него за сравнение с останалите религии. Мотивация за написването на този доклад авторът получава след теренна работа на територията на град Пловдив, свързана с нематериалното културно наследство. След обиколка на горепосочените няколко центъра мултикултурализмът на града привлича и омагьосва и в няколко опорни точки ще се опитам да онагледа историята на всяка от общностите, с техния духовен център и кратко описание на тяхната религия, за да успее четящият да улови разликите и приликите между тях.

Присъствието на толкова много разнородни култури в древния град е отбелязано от различни автори, пътешественици, летописци, статистици и учени. Днешното етническо многообразие Пловдив дължи на много фактори, включително на богатото си минало. С това сравнение авторът ще се опита да покаже, че приликите в религиозните вярвания на различните общности са тези неща, които ги обединяват и им помагат да съжителстват заедно на такава малка територия като град Пловдив. Идеята на автора е да разкаже за пътя на всяка от тези общности до днес и да подтикне четящия да отдели време и да посети тези храмове, да се запознае с тези общности и да се докосне до техните „съкровищници“, изписани, изрисувани или иконографисани върху стените на храма, както и до техните музеи, съхраняващи мощи на различни светци. Историята и религията винаги са вървели ръка за ръка и чрез този кратък разказ авторът цели да предизвика у четящия повече въпроси и любопитство, отколкото отговори, за да може тази тема да се разгърне впоследствие и от други изследователи. Авторът смята, че докладът може да бъде добра основа за по-нататъшни трудове. Информацията авторът черпи предимно от историята, написана от самата общност. Някои от данните са леснодостъпни в интернет пространството с цел реклама. Част от информацията е от личното наблюдение на автора вследствие от проведената теренна работа. Идеята на доклада е да събере на едно място информацията за тези духовни центрове, за да събуди любопитството и интереса към тези структури.

Методология на изследването

За съставянето на настоящия доклад авторът се обляга преди всичко на личните истории на общностите и на фактологията от няколко научни труда. Основната цел е да се съхрани на едно място нематериалното наследство на тези общности и докладът да бъде опорна точка за последващи научни трудове, които да ги разгледат по-обстойно, като се добавят и останалите данни, невключени в този доклад. В един ден бяха Посетени и трите духовни центъра. Разказаното от духовниците за религията, която изповядват, показва колко еднакви религиозни практики и вярвания имат помежду си. Това сравнение само на територията на град Пловдив разкрива, че съжителството между тези общности е толкова хармонично поради общите духовни ценности и морал, които всички те носят. Това обуслови написването на настоящия доклад, макар и схематично представен поради ограниченото време на изследването на автора.

Резултати от изследването

Арменска общност

В българските земи арменци се заселват още от древността. През османския период относително големи арменски общности вече съществуват в различни български градове, сред които най-значими са колониите в Пловдив, София, Добрич, Варна, Силистра, Разград, Бургас и Шумен. От различни източници научаваме, че през 1611 г. арменски пътешественик, посетил Пловдив, документира присъствието на едно духовно лице и 100 арменски къщи (Гилигян 2001). За предоставянето на арменската църква на общността в града съдействие оказва Абро Челеби, който подпомага финансово реконструирането ѝ. В края на XVII и началото на XVIII век около религиозния храм се сформира т. нар. Арменска махала – Небет тепе (Гилигян 2001) [12]. В материалите си Г. Димитров потвърждава, че след Освобождението най-много арменци живеят в град Пловдив, като и до днес най-голямата арменска общност е тук. Авторът подчертава, че арменците живеят предимно в градовете и се препитават от търговия, златарство, че са шивачи, бръснари или „искусни готваче“. Г. Димитров отбелязва, че те имат православно вероизповедание и се самоопределят като григоряни (Димитров 1896:129) Арменците, които днес живеят в Пловдив, пристигат след гоненията от османците през 1896 и 1922 г. и донасят своите традиционните обичаи и обреди.

Арменска апостолическа църква

Църквата „Сурп Кеворк“ първоначално е била източноправославна, посветена на свети Георги Победоносец. През 1149 г. в двора на църквата с почести е бил погребан знатният епископ Алвизиус от Арас, изпратен със специална мисия от френския крал Луи VII в двора на византийския император Мануел I Комнин в Константинопол по време на Втория кръстоносен поход (1143 – 1180). Още през 1767 г. тази църква е била преотстъпена на Пловдивската арменска епархия. Това е единствената църква със странични отделения освен централния кораб: едно за жените и друго за мъжете. Към църквата е бил построен параклис. След няколко реконструкции храмът добива днешния си вид.¹

Арменската църква проповядва монофизитизма – тезата на Никейския събор, че Исус Христос обединява две същности – божествена и човешка, в едно. В Новия завет се говори, че Божественият Логос, родил се от Пресвета Богородица, приема свършена човешка същност. Според него Църквата утвърждава

истинното въплъщение на Христа, като опровергава докетите (еретическо учение, отхвърлящо истинността на въплъщението на Христа) и арианите, които отхвърлят Неговата Божественост. След като Армения загубва своята държавност през XIX век, Арменията апостолическа църква остава единствената централизирана национална организация. Към църквата, като просветен център, се изграждат и училища. Така е и в град Пловдив. В учението за религиозните тайнства и порядки Арменията църква не се различава от Източноправославната. След по-трайното им установяване в България сред арменците се появява и протестанството. Част от тях се преориентират към Евангелистката църква. Но като цяло общността не одобрява този вид отклонения. Разликите между Православната и Арменията църква са малки: в календара – арменците празнуват Коледа на 6 януари, а Великден – заедно с католическия; кръстният им знак е по-близък до католическия, отколкото до православния, но арменците се прекръстват, както следва: чело, ляво, дясно, гръдна кост; при кръщение до олтара могат да присъстват и участват както мъже, така и жени. Арменията католическа църква е част от източнокатолическите църкви и възниква през 1198 г. в Киликийска Армения в резултат на уния, сключена между Римокатолическата и Арменията апостолическа църква.

Мюсюлманска общност

Историческите източници за заселванията на турския етнос посочват, че след смъртта на цар Иван-Асен II, в град Пловдив пристигат турски получергарски племена и приемат ислямската вяра. Предполага се, че имат татарски произход. Занимават се основно със скотовъдство и първоначално се заселват в селата. В периода на османското владичество в града са заселени османлии, дошли от Мала Азия, а със завладяването на Пловдив турският етнос става преобладаващ. Данни за това откриваме в описание на града от 1578 г., направено от немския пътешественик Стефан Герлах. По-късно и други пътешественици отбелязват, че на територията на града живеят българи, турци, дубровчани и евреи. В други данни, публикувани през 1819 г. във Виена от свещеник Кирил Иконом, е упоменато, че турската общност в Пловдив наброява над 2/3 от населението. След Освобождението голяма част от турците напускат града и на тяхно място се заселват българи от съседните села, от Родопите, Средногорието, Копривщица, Сопот, Карлово, Беломорието и др.²

Турските махали в Пловдив са били разположени между река Марица и Небет тепе и в подножието на Трихълмието и Сахат

тепе. Къщите са малки, от глина и кирпич, боядисани в синьо или бледорозово, с криви, но спретнати дворчета. Външните дувари са по-високи от човешки ръст, а на прозорците откъм улицата твърде често се срещат гъсти дървени решетки, увити с бръшлян. По това време в Пловдив има над 50 джамии. Много от тях, изоставени, са срутени от Чирпанското земетресение. Къщите на богатите турци на Таксим тепе са срутени през 1885 г. Днес турската общност в Пловдив наброява около 3000 души.

Духовен център

„Джумая джамия“ е главният мюсюлмански храм в Пловдив. Турското ѝ име е Hüdavendigâr Camii или Cuma Camii. Тя заема близо 1500 кв. м площ във формата на правоъгълник с външни размери 35 x 45 м. Изградена е с дебели стени по типичен турски строеж: камъни, тухли и червен хоросан, като камъните са заграждани от тухлите във формата на килии. От вътрешната страна четири тежки колони носят девет свода. Покривът на джамията е от олово – по модел на джамиите, кервансараите и сградите на официалната османска власт. Минарето се издига отвън, на североизточния ъгъл на главната постройка, като стволът му е украсен с ромбовидни орнаменти от червени тухли върху бяла основа, а балконът му има корниз от сталактити. Конусовидният му връх е възстановен след земетресението през пролетта на 1928 г. „Джумая джамия“ е обявена за народна старина в брой 221/1927 г. на Държавен вестник. Има различни датировки за годината на построяване на джамията. Едната е базирана на сведения на турския географ и историк Евлия Челеби, който през 1651 – 1654 г. пропътува цяла Европейска Турция.

Религия

Ислямът е монотеистична религия. Произхожда от трибуквения корен slm и се разбира като отдаване, покоряване на Аллах. От този корен води началото си и названието „муслим“, „мюсюлманин“ (отдал се на Аллах), като думата „селям“ (мир). Религията е дадена направо от Аллах и Неговия пророк Мохамед.

Сунити

Сунитите са най-многобройното вероизповедание в исляма и смятат себе си за носители на неговата автентична традиция. Основно те смятат, че на този етап връзката („откровението“) между Бога и човечеството се изчерпва с проповедта на Мохамед и текстовете на Корана, чиито предписания сунитите вярно следват. Според сунитите всеки човек може да познае пътя във

вярата, ако следва изискванията на традицията (суна) и примера на Мохамед.

Шиити

Шиитите също смятат себе си за потомци на автентичното предание, но възлизащо към зетя на пророка Мохамед – Али. За шиитите потомците на Али са носители на истинското предание и техните тълкувания са по-достоверни от тези на сунитските теолози.

Най-многобройни са шиитите в Иран, Ирак и Азербайджан. Голяма шиитска общност има и в Ливан. Шиитските общности в Турция и на Балканите са известни като алевии. Последователите на Али смятат, че обикновеният мюсюлманин не може да разбере исляма и се нуждае от водач, който може да бъде само от рода на Пророка.

Етика и религиозна практика

Учението на исляма е твърде сходно с това на останалите монотеистични религии. По-особена е ролята на Корана, който се възприема не като творение, а като слово на Бога. Писменият Коран е само отражение на Небесния, който съдържа истината в нейната неизчерпателност. Коранът съдържа 114 сури (т.е. „откъси“ от Небесната книга), с малки изключения подредени по обем – от дългите към кратките. Всяка сура е съставена от знамения, заглавието ѝ е съдържаща се в нея ключова дума. Сурите са съвкупност от теми, които не се подчиняват на композиционни стереотипи и не следват правилата на формалната логика. Те съставляват сложна сплав от идеи, обединени в цялост, която придава завършеност и значимост не само на отделната мисъл и на детайла, но и на отделния звук.

Католическата общност в Пловдив

История на католическата общност

Католическата следа в историята на България е значително накъсана и непоследователна, но за сметка на това е достатъчно стара. През Средните векове връзките между Българската държава и Католическата църква датират още от времето на княз Борис и приемането на християнството и минават през управлението на цар Калоян. Тези контакти обаче са само епизоди и по време на османското завоевание и залеза на Второто българско царство са отдавна забравени.

По време на османското владичество разпространители на католицизма в района между Дунав и Стара планина са францискански монаси от Босна начело с Петър Солинат. Те

успяват да покръстят част от павликяните, живеещи по поречието на река Осъм, и поставят началото на първите католически общности там. През 1648 г. е образувана Никополската епархия, в ядрото на която попадат новопокръстените павликянски села – Петокладенци, Трънчовица, Белене, Ореш и Лъжене (дн. Малчика).

Католишката махала е квартал, съществувал в Пловдив като общност в продължение на век между 50-те години на XIX и 50-те години на XX век. Сега територията на махалата е част от центъра на града. Католишката махала, или наричана още Павликянска махала, в Пловдив се оформя заедно с утвърждаването на града като седалище на Южнокатолическата епархия в България. В „План на град Пловдив и околността“ от 1827 г., съставен от френския запасен офицер Йегершмид, са отбелязани католически манастир, църква и болница. Около тях по времето на епископ Иван Пгачек започва да се формира махалата и това дело е продължено от епископ Андреа Канова. През 50-те години на XIX век, след построяването на катедралния храм „Свети Лудвиг“, епископ Канова предприема стратегически ход на оформяне на цял католически квартал. Освен църквата той подпомага изграждането и на други сгради и институции. През 1869 г. жителите на махалата се обръщат към местната управа с молба в правителствените документи името „павликяни“ да се замени с „българи католици“. По време на Руско-турската война френският консул в Пловдив Боясе осигурява пушки и патрони на жителите на махалата, за да пазят християнските квартали на града от опожаряване. Махалата съществува като общност до 50-те години на XX век. С благоустрояването на град Пловдив през 60-те и 70-те години на XX век през махалата са прокарани по-широки улици и булеварди. Имотите на много семейства са отчуждени.³

Катедрала „Свети Лудвиг“

В следващите редове ще обърнем внимание на един от католическите храмове в Пловдив. В града има още няколко храма: „Възнесение Господне“, „Дева Мария Лурдска“, „Свети Дух“, „Свети Йосиф“, „Дева Мария – царица на ангелите“ и „Свети Роко“. Спираме се на „Свети Лудвиг“ като най-емблематичния католически храм в Пловдив.

На 25 март 1861 г. е осветена католическата катедрала в град Пловдив. В момента „Свети Лудвиг“ е конкатедрала (съкатедрала) на Софийско-Пловдивската епархия заедно със софийската катедрала „Свети Йосиф“. „Свети Лудвиг“ е един от основните, а до началото на 2006 г. и най-големият католически храм в

България. Патрон на църквата е Луи IX. Катедралата е построена в периода 1858 – 1861 г. от тогавашния епископ Андреа Канова и носи името на Луи IX – крал на Франция. Известна е като „Сейнт Луис“. Изградена е в бароков стил, с подчертано представителна фасада с барокови елементи – статуи, полуколони и декоративни орнаменти. Камбанарията е построена през 1898 г. и е оборудвана с пет камбани, произведени в германския град Бохум, подарък от папа Лъв XIII. Църквата е известна и с факта, че тук за първи път в България е бил инсталиран музикален орган.

Преди схизмата във вероучението на Западната църква е вече приетата добавка към Никейско-цариградския Символ на вярата: добавката „филиокве“ – за изхождението на Светия Дух „и от Сина“. Тази „намеса“ в най-дълбинната догматична област, отнасяща се до разбирането на „вътрешния“ свят на Троицата, остава неприемлива за православието. Това е и първата конфликтна точка между двете християнски доминации – католическа и православна. Съществуват и някои различия в обредите. Обявената през 1054 г. схизма между Източната и Западната църква довежда до официалното обособяване на католицизъм и православие. Названието на католицизма произлиза от гр. *katholikos*, т.е. всеобщ, разбирано като „вселенски“. Символът на вярата, или Никейско-цариградския символ, с добавката „и от Сина“ (филиокве), изповядва следното:

- Вярвам в един Бог, Отец вседържител, творец на небето и земята, на всичко видимо и невидимо.
- И един Господ Иисус Христос, Син Божий, Еднороден, роден от Отца преди всички векове, Бог от Бога, Светлина от Светлината, истински Бог от истински Бог, роден, не сътворен, единосъщен с Отца, чрез Когото всичко е станало.
- Вярвам в Светия Дух, Господ животворящ, който произхожда от Отца и Сина, комуто се покланяме и Го славим наравно с Отца и Сина и Който е говорил чрез пророците.

Религия

Както вече споменахме, основната разлика между Католическата и Православната църква идва от изхождението на Светия Дух. Според приетото в православната вяра на първите Вселенски събори Светият Дух изхожда от Отца; според Кредото Светият Дух изхожда и от Сина.

Догмат за непорочното зачатие на Дева Мария. Догматичното положение за непорочното рождение на Пресветата Дева от нейната майка Ана (а не само на Иисус, както в православно

вероучение) се основа на разбирането за специфичната добавъчна благодат, получена от Дева Мария при зачатие то. Преди нея, както се приема в католицизма, такава свръхестествена добавъчна благодат е била получена единствено от Адам, но е загубена при грехопадението му. Така Дева Мария е в състоянието, което е бил първият човек. Догматът е провъзгласен от папа Пий IX през 1854 г.

В тайнствата на Църквата се осъществява среща с Христос като въплътен Бог. Кръщението се извършва в „името на Отца и Сина и Светия Дух“ при кръстените сънаследници на Христа, причастници в Христовото съвършенство и с това „Божии деца“. Кръщението се извършва чрез поръсване или поливане (за разлика от православие то).

Първото причастие потвърждава за кръстените силата на Светия Дух в съзнателна възраст и така те се „посвещават да бъдат духовен дом и свято свещенство за принасяне на духовни жертви, чрез всички християнски дела, за да възвестят съвършенството на Този, Който ги призовава от тъмнината на своята вечна светлина“.

Покаянието извежда вярващия от ежедневната му грешност пред свещеника, като в своята изповед той „обръща“ наличното си състояние към животворна вяра благодарение на полученото опрощение. В центъра на богослужебния ритуал е месата, която за разлика от православие то се изпълнява в съпровод на инструментална музика (често пъти орган).

От празниците различни с тези в православие то са: денят на Все Светии, които се празнува на 1 ноември, Възнесение Богородично (5 август), денят на тялото Христово (4 юли) и др.

Заклучение

В заключение, авторът се надява изложеният текст да послужи като опорна точка за предстоящи научни трудове. Целта на доклада е да съхрани нематериалното културно наследство на посочените общности и да събере на едно място тези „разнолики“ групи, за да покаже техните сходства.

Бележки

¹ **Armenian** Church of Sup Kevork (31.05.2023). <https://www.surpkvork.com/>.

² **Religious** National Cultural Heritage (31.05.2023). <https://religiousheritage-bg.eu/2019/02/28/%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B8-%D0%BB%D1%83%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D0%B3/>.

³ **Catholic** neighborhood Plovdiv (31.05.2023).

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0>

%B8%D1%88%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D1%85%D0%B0%D0%B
B%D0%B0_(%D0%9F%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D0%B2)

References/Литература

1. **Giligian, A.** Armenian gravestones in Plovdiv in the 17th – 19th centuries, 1925.
2. **Dimitrov, G.** Georgi. Knyazhestvo Bulgaria v istoichesko, geografsko i etnografsko otnoshenia. I chast. Sofia: Iztok-Zapad, 2013.
[Димитров, Г. Георги. Княжество България в историческо, географско и етнографско отношение. I част. София: Изток-Запад, 2013.]
3. **Petrov, D., A. Parvanova.** The historical path of the Bulgarian Catholics, part of the Nikopol diocese (Exhibition catalog), 2021.
4. **Smith, H.** World Religions, 2019, pp. 97 – 192.

За автора

Аксиния Иванова е докторант в катедра „Култура, историческо наследство и туризъм“ в Университета по библиотекознание и информационни технологии. Завършила е археология в Софийския университет и е работила на терен над осем години.

За контакт с автора: aksi41a@gmail.com

A BRIEF LOOK AT THREE OF THE MAIN SPIRITUAL INSTITUTIONS IN PLOVDIV – COMMUNITY, TEMPLE, AND RELIGION

Aksinia Ivanova

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: In this paper, the author examines, albeit schematically, several spiritual institutions in the city of Plovdiv, paying attention to the emergence of the given community in the city, examining their main spiritual centers and paying attention to the religion they profess. For this purpose, the author divides the report into three chapters: the Armenian community, the Muslim community, and the Catholic community. The idea of the report is to “contrast” the religious differences of these three institutions to show the reader that the basis of their beliefs is the same and perhaps unifying. For this, the author examines such a small territorial area as the city of Plovdiv, showing that they can coexist together and in good relations.

Keywords: religion, spiritual center, community.

About the Author

Aksinia Ivanova is a doctoral student in the Department of Culture, Historical Heritage and Tourism at the University of Library Studies and Information Technologies. She graduated in archeology from Sofia University and has worked in the field for more than eight years.

To contact the Author: aksi41a@gmail.com